Gaaâ€™ilaa Islaamaa-Lakk.2

Description

Kutaa darbee keessatti gaaâ€™ilaa fi faaydaalee isaa ilaalle turre. Gaaâ€™illi funyoo cimaa dhiiraa fi dubartii walitti hidhuudha. Funyoon kuni yoo cite sanyiin ni cita. Tolee, dubbiin yoo akkana taâ€™e gaaâ€™illi namoota hundarratti dirqama taâ€™uu dandaâ€™aa? Kuni murtii qorannoo barbaachisuudha. Kanaafu, murtiin gaaâ€™ilaa maal faâ€™aa? Jalqaba murtii ykn hukmii yommuu jennu wanta tokkoon, â€œKuni waajib (dirqama) ykn muharram (dhoowwamaa) ykn mubah (hayyamamaa) ykn mustahabb (jaallatamaa) ykn makruuh (jibbamaa)â€• jennee irratti murteessu keenya. Kanaafu, gaaâ€™illi yeroo, haala fi bakka irratti hundaaâ€™e murtiiwwan kanniin kan of keessatti qabatuudha.

Murtii (Hukmii) Gaaâ€™ilaa

Gaaâ€™illi Eenyurratti Waajiba (dirqama) taâ€™aa?
Namni fuudhu irratti dandeetti qabuu fi yoo fuudha dhiise zinatti nan kufa jedhee yoo sodaate, fuudhun isarratti dirqama. Wal-qunnamtii irratti dandeetti yoo qabaate fi qabeenya ittiin ofii fi haadha warra horatu yoo qabaate, fuudhun isarratti dirqama (waajiba). Sababni isaas, lubbuu ofii haraama ykn zinaa irraa eegun isarratti dirqama waan taâ€™eef. Yoo kan qabeenya hin qabne taâ€™ee fi fedhiin garmalee itti jabaate, hanga Rabbiin balbala fuudhaa isaaf banuu obsu qaba. Rabbiin (subhaanahu wa taâ€™aalaa) ni jedha:

﴿وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ﴾

â€œIsaan waan fuudhaaf isaan barbaachisu hin argatin, hanga Rabbiin tola Isaa irraa isaan duroomsutti kabaja ofii haa eeggatan.â€• Suuratu An-Nuur 24:33
Dheebu fedhii hirâ€™isuuf sooma haa baayâ€™isu ykn baayâ€™istu.

Gaaâ€™illi Eenyurratti muharram (dhoowwamaa) taâ€™aa?
Namni wal-qunnamtii irratti dandeetti hin qabnee fi qabeenya haadha warraa irratti baasu hin qabne, akkasumas, wanti gara fuudhaatti isa dhiibu fi kakaasu yoo kan hin jirre taâ€™e, fuudhun isarratti dhowwamaadha. Yoo fuudhe, qabeenya karaa dhoowwaman argachuuf kan dirqamu yoo taâ€™e, haala kana keessatti gara fuudhaatti tarkaanfachuu hin qabu. Namni kuni yoo fuudhe haqa niiti isaas hin guutu, ofiifis wanta dhoowwamaatti seena. Kanaafu, hanga sababni isaaf laafuu fi Rabbiin murtii isaaf murteessu haa obsuu.

Gaaâ€™illi Eenyuf jaallatamaa (mustahabb) taâ€™aa?
Namni qabeenya haadha warraa irratti baasu fi wal-qunnamtii irratti dandeetti qabu garuu nafsee ofii irratti wanta fokkuutti kufuu kan hin sodaanne yoo taâ€™e, fuudhun isaaf jaallatamaadha. Namni kuni yoo hin fuudhin zinaa fi wanta zinatti nama geessutti nan kufa jedhee hin sodaatu. Dandeetti fuudhuu yoo

qabaatee, ibaada naafilaa (dabalataa) hojjachuu irra fuudhun isaaf jaallatamaadha. Akkuma kutaa darbee keessatti kaasne gaaâ€™illi faaydaa baayâ€™ee waan qabuuf.

Gaaâ€™illi Eenyurratti jibbamaa taâ€™aa?
Dubartii irratti wanti badaan kan hin dhufnee fi ishiin wal-qunnamtif fedhii cimaa tan hin qabne yoo taate, ibaadaan ykn beekumsaan of koâ€™oomsuun isaaf irra gaariidha.

Namni gaaâ€™ila irratti dandeetti qabu tabattula irraa ni dhoowwama
Tabattula jechuun gaaâ€™ila (fuudhaa heeruma) dhiisun ibaadatti cituudha. Saâ€™ad bin Abi Waqqaas akkana jedha: Ergamaan Rabbii (SAW) Usmaan bin Mazâ€™uun tabattula irraa ni dhoowwe. Osoo isaaf hayyame, silaa ni kolaafamnaa turre.â€• Sahih al-Bukhari 5073
Kana jechuun osoo tabattula hayyamee silaa hanga dhimmi kolaafamu gahuutti ni deemnaa turre.

Xabariin ni jedha: tabattulli Usmaan bin Mazâ€™uun barbaade, dubartoota, shittoo fi wanta namni itti gammadu dhoowwudha.Kanaafi Rabbiin akkana jechuun buuse:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُحَرِّمُواْ طَيِّبَٰتِ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكُمۡ وَلَا
تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ٨٧

â€œ**Yaa warra amantan! Wantoota gaggaarii Rabbiin isiniif hayyame haraama hin godhinaa, daangaas hin darbinaa. Dhugumatti Rabbiin warra daangaa darban hin jaallatu**.â€• Suuratu Al-Maaâ€™ida 5:87

Hajjii dura gaaâ€™ila raawwachuu?

Namoonni hin fuune gariin yommuu maallaqa gahaa argatan fuudhutu dursa moo hajjitu dursa jechuun gaafatu. Deebiin isaa akkana taâ€™a: namni tokko zinatti kufuu yoo sodaate fi fuudhu malee kan of hin eegne yoo taâ€™e, hajjii dura fuudhun isarratti dirqama. Yoo zinatti kufuu hin sodaatin, gaaâ€™ila dura hajjii hajju dandaâ€™a. Haaluma kanaan yoo zinatti kufuu hin sodaatin fardul kifaaya kan akka beekumsaa fi jihaada gaaâ€™ila dura hojjachuu dandaâ€™a. Kana jechuun zinatti kufuu yoo hin sodaatin, fuudha dura beekumsa (ilmi) barbaaduu fi karaa Rabbii keessatti qabsaaâ€™u dandaâ€™a.

Gaaâ€™ila irraa garagaluu fi Sababa isaa

Gaaâ€™illi wanta garmalee barbaachisaa eenyullee irraa duroomu hin dandeenyedha. Dandeetti dhabuu fi daangaa darbuu malee wanti isarraa nama dhoowwu hin jiru. Akkuma Umar bin Al-Khaxxaab (Radiyallahu anhu) jedhe, â€œRahbaniyyaan (moloksummaan) Islaama keessatti bakka hin qabdu.â€• Gaaâ€™ila irraa garagaluun wantoonni baayâ€™een gaarii taâ€™an akka nama jala darban taasisa. Kuni hawaasa Musliima namoota fuudhu fi heerumu barbaadan akka wal-fuusisan kan kakaasudha. Garuu faallaa kanaa gufuu karaa irra kaaâ€™anii jiru. Kanarraa kan kaâ€™e, dargaggeeyyi fi shamarran hariiroo haraamaa uumun jireenya ofii diigaa fi balleessaa jiru. Sababoota gurguddoo gaaâ€™ila irraa

akka garagalan nama taasisan kanniin eerun ni dandaâ€™ama:

1-Mahrii waddachiisuâ€“ warri intalaa mahrii humnaa olii gurbaa gaafachuun isaa fi ishii irratti balbala gaaâ€™ilaa cufu.
2-Niitin infaaqa (baasi) baayâ€™ee barbaaduâ€“ dargaggeessi baasi baayâ€™ee dheeffaf, gaaâ€™ila irraa garagala. Dubartii qofaa mitii dhiiris akka eebalutti qabeenya yoo hin qabaatin nan salphadha jechuun gaaâ€™ila irraa dheessa.
3-Dubartiin akka feetetti fi ibidda fedhii haala kakaasun gara alaatti bahuun dhiira keessatti shakkii darbee jira. Dhiirri hiriyyaa jireenyaa isaa filachuu keessatti of eeggannoo akka godhuu isaa taasisee jira. Inuma namoonni tokko tokko dubartii itti gaafatamummaa manaa sirnaan baatu yoo hin argatin, gaaâ€™ila ofirraa gata.

Furmaanni kana hundaa gara Islaamatti deebiâ€™uun dargaggootaa fi shamarran aklaaqa Islaama barsiisudha. Bultii jireenya gaaâ€™ilaa fi walitti dhufeenya hawaasummaa akkamitti akka gaggeessu qaban Islaama handhuura godhachuun barsiisudha.

Miidhaa Osoo hin fuudhin ykn hin heerumin turuu

Gaaâ€™ila malee umrii guutuu turuun miidhaa baayâ€™ee fida. Isaan keessaa:
1-Sababa zinaa (sagaagalumatti) lixuun dhibee adda addaatin rukutamu.

2-Xin-sammuu fi amala gaarii irratti miidhaa fiduu- namni osoo hin fuudhin ykn hin heerumin yeroo dheeraaf yoo turee, sammuu fi nafsee isaa irratti balaan dhufuu guddaadha. Inuma gara saala wal fakkaatan akka wal-fuudhan taasisa. Dhiira fi dhiirri akka wal fuudhan, dubartii fi dubartiin akka walitti heeruman taasisa. Dhibeen kuni warroota qaroominna himatan kanneen akka Ameerikaa fi Ingiliiz keessatti kan babalâ€™ataa jiruudha. Magaalaa Newyork keessa namoonni walakkaa miliyoonatti lakkaawaman dhibee saala wal faakkatuun wal fuudhun kan haleellama jiraniidha. Saalli lamaan wal fakkaatu wal fuudhun badii badaa fi ummanni Luux addunyaa irraa kan ittiin dugugamaniidha.

3- Gaaâ€™ilaa malee turuun hawaasummaa, diinagdee, amantii fi Aakhirah ofii irratti miidhaa baayâ€™ee fida. Zinatti kufuun amantiin isaa akka laamshayuu fi Aakhiratti adabbiif akka saaxilamu taâ€™a.

Guduunfaa
âœ‚Gaaâ€™illi funyoo cimaa dubartii fi dhiira walitti hidhuudha.
âœ‚Haala namootaa irratti hundaaâ€™e gaaâ€™illi murtiwwan armaan gadii qaba.
âœ’Namni dandeetti wal-qunnamtii saalaa fi qabeenya haadha warraa ittiin horatu yoo qabaate fi yoo hin fuudhin zinatti nan kufa jedhee yoo sodaate, gaaâ€™illi isarratti dirqama (waajiba). Sababni isaas, kabaja fi amantii ofii badii fi haraama irraa eegun dirqama waan taâ€™eef.
âœ’Namni dandeetti wal-qunnamti saalaa hin qabnee fi qabeenya hin qabne, akkasumas, wanti gara fuudhatti isa kakaasu yoo kan hin jirre taâ€™e, gaaâ€™illi isarratti dhoowwamaadha. Sababni isaas, haqa niiti isaa yoo hin guutin wanta haraamatti kufuu dandaâ€™a.
âœ’Namni dandeetti gaaâ€™ilaa qabaate garuu zinatti hin kufuu jechuun yoo of amanee, fuudhun isaaf jaallatamaadha.
âœ’Niiti irratti miidhan kan hin dhufnee fi wal-qunnamtiif fedhii cimaa tan hin qabne yoo taate, ibaadaa

fi beekumsaan of koâ€™oomsun isaaf irra gaariidha. Garuu kuni jireenya guutuu akkanitti itti fufuu hin qabu. Kanaan tabattula jennaan. **Tabattula** jechuun fuudhaa heerumaa irraa dheessun ibaadatti cituudha.
âž½Namni osoo dandeetti fuudhu qabuu tabattula raawwachuu hin qabu.
âž½Jireenya keessatti fuudhaa heerumaa irraa dheessun baalaa baayâ€™eef nama saaxila. Zinatti akka kufan nama taasisa. Jireenya addummee fi gammachuu hin qabne akka jiraatan karaa bana.
âž½Gabaabuumatti, namni fuudhu dandaâ€™u haa fuudhu, tan heerumu barbaaddus abbaa manaa gaarii yoo argatte haa heerumtu. Namni fuudhu hin dandeenye immoo hanga Rabbiin sababa fuudhaa isaaf laaffisuu obsuu fi carraaqu qaba. Fedhii isaa hirâ€™isuuf guyyoota akka wiyxataa fi kamisaa haa soomu. Ammas, dubbiin gaaâ€™ilaa hin dhumne. Eenyun fuudhu ykn eenyutti heerumu akka qabdu, hiriyyaa jireenyaa akkamitti akka filattuu fi kan biroo kutaalee itti aanu keessatti waan ilaalluf tasgabbaaâ€™i.

Kitaabban Wabii

Sahih Fiqhu Sunnaah 3/74-76, Abu Maalik
al-Fiqhul Waadih 2/6-7, Dr.Muhammad Bakr Ismaaâ€™il
Fiqhu Sunnaah 2/130-134, Sayyid Saabiq, Daaru Ibn Kasiir, 2016
Az-zawaajul Islaamiyy Saâ€™iid Mahmud Masrii, fuula 37-40

Date Created
December 14, 2018
Author
admin